

Dr. Halim PURELLKU

MARRËVESHJA E KOMITETEVE SHQIPTARE DHE BULLGARE E VITIT 1921

L ëvizja çlirimtare shqiptare, gjatë viteve 1919-1927, nuk mund të zhvillohej e izoluar; jashtë konteksteve politike dhe gjeostrategjike rajonale dhe ndërkombëtare. Ndaj dhe, në kudër të këtyre konteksteve, dimenzionet e relacioneve midis lëvizjeve politike e militante çlirimtare shqiptare dhe bullgare-maqedonase, determinoheshin nga interesat reciproke politike e strategjike të këtyre dy lëvizjeve kundër armikut të përbashkët, përkatësisht kundër politikës shtetomadhe dhe të dominimit nacional të Serbisë.¹

Nërkaq, shkalla e avansimit të relacioneve midis këtyre dy lëvizjeve ndërvarej nga më shumë faktorë; të brendshëm dhe të jashtëm. Relacionet midis këtyre dy lëvizjeve (shqiptare dhe bullgare-maqedonase), oscilonin në varësi jo vetëm nga niveli i organizimit të brendshëm të këtyre lëvizjeve, por

1. Shukri Rahimi, Një elaborat i konsullit serb në Korçë mbi aktivitetin kultural të patriotëve shqiptarë mbrenda dhe jashtë atdheut, Arkivi i Kosovës-Arhiv Kosova, „Vjetar-Godišnjak“, IV-V, Prishtinë-Priština, 1971, fq. 339.

dhe nga zhvillimet e brendshme politike në Bullgari dhe në Shqipëri, si dhe nga pozita ndërkombëtare e këtyre dy shteteve.² Nga faktorët e jashtëm, politika e diplomacia italiane ka luajtur një rol të rëndësishëm në afrimin e Lëvizjes Çlirimtare shqiptare dhe asaj bullgare-maqedonase. Italianët insistonin që aksionet e komiteteve maqedonase dhe atyre shqiptare të jenë të përbashkëta.³ Pra, në kuadër të interesave të veta strategjike në Ballkan, Italia, në mënyrë unilaterale, do të nxiste dhe do të mbështeste grupet dhe organizatat e ndryshme politike, apo "organizatat çlirimtare" të popujve joserbë, në luftën kundër sundimit serb në Mbretërinë e SKS.⁴

2. Desanka Todorovi}, Jugosllavija i balkanske dr'ave 1918-1923, Beograd, 1979, fq. 31-32, 36, 38, dhe 166; Arhiv na institutot za nacionalna istorija, Skopje, (Arkivi i Institutit të Historisë Nacionale-Shkup, më tej: AINI), Fond (më tej: F.) Treta armijska oblast (më tej: TAO), Kutija (më tej: K.) XXXV/1, Red. br. 66, Inv. Br. 1593, Pov. F. \. O. Br. 20932, 24.03.1919, Beograd; Arhiv na Makedonija (Arkivi i Maqedonisë-Shkup, më tej: AM), Skopje, Fond (më tej: F.) Treta armijska oblast (më tej: TAO), Mikrofilm (më tej: M.) 341, Pov. F. \. O. Br. 20931, 24.03.1919, Beograd.
3. AINI, Skopje, F. TAO, K. XXXV/1, Red. br. 78, Inv. br. 1430, Br. telegr. 12862, iz Beograda-za Skopqe, 29.03.1919; AM, Skopje, F. TAO, M. 341, Pov. Br. 1430, 31.03.1919, Skopje.
4. AINI, Skopje, F. TAO, XXXV/1, Red. br. 65, Inv. br. 1486, Pov. F. \. O. Br. 20931, 24.03.1919, u Beogradu; Po aty, K. XXXV/1, Red. br. 66, Inv. br. 1593, Pov. F. \. O. Br. 20932, 24.03.1919, u Beogradu dhe Pov. \. Br. 1593, 8.04.1919, Skopje; Po aty, K. XXXV/1, Red. br. 71, Inv. br. 1318, Br. telegr. 11296, 26.03.1919, iz Beograda dhe Pov. Br. 1486, 3.04.1919, Skopje; AM, Skopje, F. TAO, M. 344, Pov. \. N= 2, 5.06.1920, Skopje; Zoran Todorovski, VMRO 1924-1934, Skopje, 1997, fq. 79-80; Jovan Janev, Polo`bata vo Ohridsko i Stru{ko vo 1919-1920 godina (Pogled vrz oficijalnata dokumentacija), Institut za nacionalna istorija, „Glasnik“, XXIX god., Br. 3, Skopje, 1985, fq. 172.

Hapat e parë konkret negociues drejt afrimit politik midis Lëvizjes Çlirimtare shqiptare dhe asaj bullgare-maqedonase do të bëhen që në fillim të vitit 1919. Burimet serbo-jugosllave këta hapa negociues i vendosnin në këto dimensione: „Shpesh flitet se dikund zhvillohen negociata midis përfaqësuesve të “Maqedonisë autonome” dhe përfaqësuesit të Shqipërisë për aksion të përbashkët. Të dy palët kishin arritur marrëveshje për të gjitha çështjet, vetëm se Ohri dhe Dibra kishin mbetur çështje kontestuese.”⁵ Bisedimet midis lëvizjes shqiptare dhe asaj bullgaro-maqedonase për veprime të koordinuara do të vazhdojnë, si p.sh. në tetor të vitit 1919, në Elbasan,⁶ në qershorit të vitit 1920, në Bullgari etj.⁷ Por, negociatat midis këtyre dy lëvizjeve do të kurorëzohen në dhjetor të vitit 1921, me arritjen e një marrëveshjeje (konvente) të përgjithshme për veprim të përbashkët.

Kështu, me qëllim të vazhdimit të bisedimeve-negociatave dypalëshe për definimin e një marrëveshjeje, në fund të nëntorit apo në fillim të dhjetorit të vitit 1921, në Shqipëri arritën “disa agjentë revolucionarë bullgarë”, përkatësisht: Pavel Hristovi, “agjent i Stamboliskit (kryeministrit bullgar-^{H.P}) dhe nëpunës i lartë në Ministrinë e Punëve të Brendshme në Sofje”, Kërsto Ljondevi dhe Hristo Cvetkovi, të

5. AINI, Skopje, F. TAO, K. XXXV/1, Red. br. 35, Inv. br. 1205, Pov. F. \. O. Br. 1971, 7.03.1919, Beograd; Quben Lape, Odbrani tekstovi za istorijata na Makedonskit narod, II del, Treto dopolneto i pro{ireno izdanie, Univerzitet Kiril i Metodij-Skopje, Skopje, 1976, fq. 875.

6. AINI, Skopje, F. TAO, K. XXXV/2, Red. br. 308, Inv. br. 5586, Pov. F. Br. 39930, 30.10.1919, Beograd; AM, Skopje, F. TAO, M. 341, Pov. F. \. O. Br. 40225, 30.10.1919, Beograd.

7. AM, Skopje, F. TAO, M. 344, Pov. N= 616, 25.06.1920, Skopje.

cilët për nga bindjet politike i takonin "Organizatës Federaliste Emigrante Maqedonase" ("OFEM") apo "federalistëve", përkatësisht spektrit të majtë politik. Gjithashtu, pritej që së shpejti të vijë në Shqipëri edhe dr. Filip Atanasovi, anëtar i udhëheqësisë së po kësaj organizate ("OFEM" apo "federalistëve"). Në Kavajë ata u takuan me Bajram Currin, Irfan Ohrin dhe Qazim Kokoshin, që pastaj "vetëm Pavel Hristovit iu lejua të shkojë nga Kavaja në Tiranë", sepse vetëm ai nga këta të tre kishte parullë (geslo) të identifikimit. Në Tiranë P. Hristovi përpara udhëheqësve shqiptarë prezantoi: "Planin komunist republikan ballkanik". Delegacioni "bullgar" nga udhëheqësit shqiptarë kërkoi që "shqiptarët të ndërlidhen me organizatat revolucionare bullgare ose së paku t'i u ndihmojnë atyre". Megjithatë, misioni kryesor i këtij delegacioni ishte që, pasi të krijonin parakushte (terren) të volitshme në Shqipëri, të krijojnë bazë (qendër) të aksionit në zonat e Shqipërisë rreth liqejeve të Ohrit e Prespës. Kjo qendër e aksionit, do të ngritej me qëllim që nga ato zona do të vepronin aktivistët e tyre në "Maqedoninë Jug-perëndimore", në funksion të realizimit të "Planit komunist" për "Federatën Ballkanike".

Por, "federalistët" bullgaro-maqedon marrëdhëniet shqiptaro-maqedonase i loconin mbi platformën e "autonomisë së Maqedonisë (në kuadër të Federatës Ballkanike^{H.P.}) me tretman të njëjtë për të gjitha nacionalitetet që banonin në ata regjione". Mirëpo, në esencë një platformë e këtillë nuk ishte joshëse për shqiptarët për dy arsye: E para, me atë platformë nuk definohej kuadri i statusit politiko-juridik i shqiptarëve jashtë Shtetit shqiptar, pra edhe i

atyre në "Maqedoninë autonome" eventuale. E dyta, bashkimi i sllavëve të jugut në një shtet (në "Federatën Ballkanike"), nga qarqet politike shqiptare të kohës vlerësohej si një akt kundër interesave kombëtare shqiptare. Prandaj, pala shqiptare refuzoi të lidhë marrëveshje me to dhe të marrë obligime, ndaj dhe e "luti" Pavel Hristovin që ai dhe dy shokët e tij "të mos vazhdonin më të qëndronin në Shqipëri".

Ndërkohë kur po qëndronte grupi i lartpërmendur i "federalistëve" në Shqipëri, në ditët e para të dhjetorit të vitit 1921 në Durrës arriti gjenerali Aleksandar Protogerov, personaliteti i dytë i „Organizatës së Brendëshme Revolucionare Maqedonase"-autonomiste (OBRM-VMRO-autonomiste). Protogerovi gjatë kësaj vizite duhej të realizonte dy objektiva kryesore; E para, të eliminojë efektet politike eventuale të oponentit politik-„federalistëve", nga vizita e Pavel Hristovit me shokë në Shqipëri dhe, e dyta, të "lidhë marrëveshje me shqiptarët". Në këtë kuadër, ai u takua me Bajram Currin, Kadri Prishtinën, Irfan Ohrin dhe priste për t'u takuar me Hasan Prishtinën, "po sa ai të këthehej nga Vjena". Bisedimet midis Protogerovit dhe udhëheqësve shqiptarë vazhdonin për një marrëveshje të përgjithshme dhe, agjenda e këtyre negociatave ishte përqëndruar në dy çështje kryesore: Çështja e parë, kishte të bënte rreth aspiratave territoriale dhe në këtë kuadër rreth definimit të vijës kufitare midisë Shqipërisë dhe Maqedonisë autonome eventuale. Pasi të arrihej marrëveshje për këtë, atëherë parashihej që të kalohej në çështjen e dytë të agjendës, përkatësisht në hartimin e një projekti të përbashkët "për organizimin dhe përgatitjet në rast se duhej të veprohej", apo të një

aleance ofensive për veprim të koordinuar të fuqive të armatosura. Në këtë kuadër, plani i Protogerovit ishte që në Elbasan të themelohet bazë (qendër) nismëtare organizative dhe e aksionit e OBRM-autonomiste me tre punkte të veçanta: përballë Strugës, në Pogradec dhe në zonën e Korçës.⁸

Pozicioni dhe opsioni i OBRM-autonomiste lidhur me Çështjen shqiptare në Ballkan ishin shumë më realiste dhe më të avansuara politikisht, në krahasim me ata të „federalistëve“. Sepse opsioni politik i OBRM-autonomiste për Maqedoninë ishte: „Maqedonia e pavarur“ me rregullim të mbrendëshëm federativ. Prandaj edhe negociatat midis komiteteve shqiptare dhe atyre maqedonase, do të kurorëzohen me marrëveshje (konventë) politike, të cilën diplomati italian Fortunato Kastoldi, përfaqësues i Italisë në Durrës, e cilësonte si: „marrëveshje midis Aleksandar Protogerovit dhe Hasan Prishtinës“.⁹

Pra, pas shumë muaj negociatash, më 20 dhjetor të vitit 1921, nuk jepet lokaliteti (por dikund në Shqipëri), u lidh marrëveshja e fshehtë për veprim të përbashkët midis Komitetit Mbrojtja Kombëtare e Kosovës, në emër të komiteteve shqiptare, dhe OBRM-autonomiste, në emër të „komiteteve bullgare“-maqedonase, që në esencë kjo ishte marrëveshje politike për një aleancë ofensive. Në emër të komiteteve shqiptare marrëveshjen, në gjuhën frenge, e nënshkruan Rexhep Mitrovica dhe prof. Bedri Pejani, kurse në emër të komiteteve bullgare

8. Dr'aven arhiv na Republika Makedonija, Matica makedonska, Italijanski diplomatski dokumenti za Makedonija, Tom I, Kniga I, 1919-1924, (Izbor, redakcija i komentar: d-r. Ivan Katarxiev i Alenka Lape), Skopje, 2001 (më tej: Italijanski diplomatski dokumenti za Makedonija...), dok. nr. 43 dhe nr. 44-fq. 155-158.

9. Italijanski diplomatski dokumenti za Makedonija..., dok. nr. 45-fq. 159.

atë e nënshkruan Aleksandar Protugerovi, anëtar i KQ të OBRM-autonomiste, dhe dr. Filip Atanasovi, anëtarë i udhëheqësis së OFEM-“federalistëve”. Është me interes se nga pala bullgare-maqedonase marrëveshja u nënshkrua nga përfaqësuesit e të dy spektreve politike; të djathtës dhe të majtës politike.

Teksti integral i kësaj marrëveshje, e titulluar: „Marrëveshje e komiteteve shqiptare dhe bullgare“, përkthimi nga gjuha frenge në atë sllavo-maqedonase, dhe faksimili është publikuar nga Mihajllo Minoski në revistën „Istoria“ të Shkupit, të cilit me këtë rast i jemi referuar edhe ne.

Ndërkaq, në vija të përgjithshme përmbajtja e kësaj marrëveshjeje është si vijon: Palët nëshkruese të kësaj marrëveshjeje definitivisht ranë në ujdë për këto çështje: a. Qëllimet e marrëveshjes; b. Kufijtë shqiptaro-maqedonas; c. Mbështetja e ndërsjellë (reciproke) e komiteteve; j. Aleanca, apo organizimi i përgjithshëm për kryengritje.

Kështu, me nenin dy (II) të marrëveshjes definohen qëllimet e saj: „Të çlirohet Maqedonia dhe të ndërtohet si shtet i pavarur që do të ketë rregullim të njëjtë politik e administrativ sikurse Zvicra (Republikë Federative), me kufij të vetë ekonomikë dhe gjeografikë. Të çlirohen provinca shqiptare e Kosovës dhe krahina shqiptare e Çamërisë dhe t’iu sigurohet bashkim definitiv me Shqipërinë.“ Komitetet, me nenin tre (III) obligohen që për realizimin e këtyre qëllimeve të luftojnë me të gjitha mjetet, si dhe të mos çarmatosen pa arritjen e këtyre qëllimeve.

Kufijtë shtetërorë eventuale shqiptaro-maqedonas përkufizohen me nenin katër (IV): „Kufijtë shqiptaro-maqedonas janë çështje, zgjidhja e të cilës hyn

në kopetencat e dy shteteve të ardhshme fqinje. Megjithatë, komitetet në marrëveshje u pajtuan në princip për kufijtë e ardhshëm. Vija kufitare fillon nga Cvebek, vazhdon maleve të Karadakut (Mali i Zi i Shkupit), kalon ndërmjet Hanit të Elezit dhe Kaçanikut për të arritur në malin Sharr dhe në kufirin aktual shqiptaro-jugosllav, me atë kufizim që banorët e Dibrës do ta shfrytëzojnë të drejtën e tyre për vetëdeklarim (plebishit).“

Mbështetja e ndërsjellë (reciproke) e komiteteve rregullohej me nenet pesë (V), gjashtë (VI) dhe shtatë (VII), si vijon: Komitetet „bullgaro-maqedonase“ obligoheshin që të mbështesin komitetet shqiptare në luftën për çlirimin e tokave shqiptare të pushtuara nga malazezët në vitet 1878 dhe 1913. Gjithashtu, komitetet në marrëveshje obligoheshin që të ndihmojnë njëri tjetrin në raktifikimin e kufijve shqiptaro-grekë dhe maqedono-grekë në favor të Shqipërisë dhe të Maqedonisë.

Ndërkaq, me nenet tetë (VIII), nëntë (IX), dhjetë (X) dhe njëmbëdhjetë (XI) definoheshin konturat e „organizimit të përgjithshëm“-aleancës, sipas të cilave nene: Komitetet obligoheshin të organizojnë dhe të përgatisin mundësisht shumicën nga rradhët e popujve të tyre për pjesëmarrje në kryengritje të përgjithshme të armatosur popullore. Komitetet në marrëveshje organizimin e aksioneve të tyre kryengritëse do ta bënin në bashkëpunim permanent me njëri- tjetrin, me ndërmjetësimin dhe marrëveshjen paraprake të përfaqësuesve të tyre. Gjithashtu, komitetet obligoheshin që reciprokisht të lehtësojnë veprimtarinë e agentëve të tyre në Maqedoni nëpërmjet Shqipërisë dhe Bullgarisë, si

dhe të bashkëpunojnë me të gjithë faktorët antiserbografkë.¹⁰

Gjithsesi se arsyet që i motivuan të dyja palët për kompromise janë komplekse, me ç'rast neve do të përpiqemi t'i vëmë në spikamë disa nga ata. Sipas nenit katër (IV) të kësaj marrëveshjeje, shihet se Komiteti MKK pjesërisht hoqi dorë nga neni dy (II) i Programit të vet, të aprovuar më 30.08.1920, ku thuhet: "Me e përdorue çdo mjet për me lirue Kosovën e Dibrën e çdo vend ku flitet shqip e me u bashkue nën sundimin e Shqipnisë së lirë".¹¹ Vlerësoj se Komiteti Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës, përkatësisht komitetet shqiptare, për këtë kompromis u udhëhoqën, veç tjerash, edhe nga këta dy arsye:

a. Kuadri i definimit të statusit politik të shqiptarëve, si element konstituiv (subjekt) i Federatës së Maqedonisë autonome, që subjektivitetin e vet do ta shprehnin nëpërmjet kantoneve shqiptare.

b. OBRM-autonomiste dhe OFEM-„federalistët“, pra të dy krahët e spektrit politik bullgaro-maqedonas, por edhe në mënyrë joformale (indirekte) edhe qarqe politike oficiale të Sofjes, njihnin bashkimin e Kosovës dhe të Çamërisë me Shqipërinë.¹² Për vlerësimin tonë se

10. Mihajlo Minovski, Dogovorot na VMRO-autonomisti-ka i Albanski-ot kosovski komitet za politi-ka sorabotka i za razagrani-uvaae pomelu proektiranite nezavisni dr'avi: Obidinetata Makedonija i Golema Albanija, rev. "Istorija", god. 33, br. 1-2, Skopje, 1997, dok. nr. 1 dhe nr. 2-fq. 111-114. (Dokumenti origjinal në gjuhën frenge ruhet në: Centralen dr'aven istori-eski arhiv (CDIA), Sofiü, f. 284, op. 3, ae 11, l. 2)

11. Drejtoria e Përgjithshme e Arkivave të Shtetit, Hasan Prishtina, (Përmbledhje dokumentesh 1908-1934), Përgaditur nga Kujtim Nuro dhe Nezir Bato, Tiranë, 1983, (më tej: Hasan Prishtina-dokumente...), dok. nr. 66-fq. 108-109.

12. Mihajlo Minovski, Dogovorot na VMRO-autonomisti-ka i Albanski-ot kosovski komitet..., dok. nr. 1 dhe nr. 2-fq. 111-114.

„qarqe politike oficiale të Sofjes“ në mënyrë joformale (-indirekte) aprovonin bashkimin e krahinave të lartpërmendura me Shqipërinë, i referohemi faktit se: OBRM-autonomiste kishte mbështetjen nga grupi i politikanëve bullgarë në Sofje me orientim proitalian, si p.sh. Andrej Llapçev, Ivan Vëllkov etj.,¹³ kurse OFEM („federalistët“) mbështetej nga qeveria majtiste bullgare e Aleksandar Stambolijskit, ndaj dhe marrëveshja nuk do jetë nëshkruar pa dijen e qarqeve të lartmendura politike në Sofje.¹⁴

Ndërkaq, arsyet kryesore që motivonin kompromiset politike në këtë marrëveshje të „komiteteve bullgare“-maqedonase, përkatësisht të OBRM-autonomiste dhe të OFEM („federalistët“), ishin:

a. Komiteti MKK, në emër të komiteteve shqiptare, në bazë të kësaj marrëveshje, pranonte si tërësinë territoriale të „Maqedonisë gjeografike“ ashtu edhe opsionin për „shtetin e pavarur federativ të Maqedonisë“, (neni II dhe neni IV i Marrveshjes).

b. Me bashkimin eventuale të provincës së Kosovës me Shtetin shqiptar, „krijohej barriera ndërmjet Serbisë dhe Maqedonisë“, kështu do të relativizohej rreziku nga Serbia në kufi të Maqedonisë.¹⁵

c. Me këtë marrëveshje, shqiptarët obligoheshin ta ndihmonin veprimin e „komitëve bullgarë“, me atë që do të lejonin formimin e bazës (qendrës) për „aksion maqedonas“ në Shqipëri. Formimi i „bazës

13. M-r Zoran Todorovski, Dejnost na desnite strui i na organizaciite, në: 100 godini VMRO, Skopje, 1993, fq. 45-46; Zoran Todorovski, VMRO 1924-1934, Skopje, 1997, fq. 19.

14. Nade`da Cvetkovska, Politi-kata aktivnost na makedonskata emigracija od 1918 do 1929 godina, Skopje, 1990, fq. 83 dhe 89.

15. Italijanski diplomatski dokumenti za Makedonija..., dok. nr. 44- fq. 158.

së aksioneve" në Shqipëri ishte, për momentim, prioritet për komitetet bullgare-maqedonese, siç e vërejtëm dhe më parë.¹⁶

Në këtë kuadër, faktori italian gjithësesi luajti një rol për arritjen e kësaj marrëveshje, dimensionet e këtij roli për mungesë të informatave të mjaftueshme aktualisht nuk jemi në gjendje t'i definojmë. Megjithatë, me këtë rast do të vëmë në pah këto indikacione që janë në favor të pohimit, mbi ndikimin italian në arritjen e marrëveshjes: Diplomacia italiane detajisht ishte e informuar për rrjedhën dhe rezultatet e këtyre negociatave, midis komiteve shqiptare dhe atyre maqedonase.¹⁷ Pastaj, kjo marrëveshje u nënshkrua në kohën kur mardhëniet midis OBRM-autonomiste dhe Italisë më së shumti avansuan, në vitin 1921. Atë vit në Romë qe formuar Komiteti italo-maqedonas dhe filloi ndihma financiare italiane për OBRM.¹⁸

Aleanca shqiptaro-maqedonase duhej të fillonte të realizohej që në pranverë të vitit 1922, me aksionin e përbashkët serioz kryengritës të „bullgaro-maqedonasve“ dhe të shqiptarëve në Maqedoni kundër Qeverisë Serbo-Kroato-Slllovene, me qëllim të realizimit të autonomisë së Maqedonisë.¹⁹ Mirëpo, për rrjedhojë të rrethanave konkrete historike të brendshme, rajonale dhe ndërkombëtare gjatë viteve 1922-1924, nuk u avansua në drejtim të jetësimit (implementimit) konkret, veçanërisht të segmentit militarist, të Marrëveshjes së dhjetorit të vitit 1921.²⁰

16. Itelijanski diplomatski dokumenti za Makedonija..., dok. nr. 45- fq. 159.

17. Itelijanski diplomatski dokumenti za Makedonija..., dok. nr. 43, nr.

44, nr. 45-fq. 155-159 dhe nr. 49-fq. 164.

18. Zoran Todorovski, VMRO 1924-1934..., fq. 76 dhe 79.

19. Itelijanski diplomatski dokumenti za Makedonija..., dok. nr. 49-fq. 164.

20. Historia e Shqipërisë, III, Tiranë, 1984, fq. 256-262; Hasan Prishti-

Kjo do të thotë se marrëdhëniet midis komiteteve shqiptare dhe atyre maqedonase kishin mbetur ende vetëm në kuadrin e marrëdhënieve politike, që mund të konstatohet edhe nga një deklaratë e Todor Aleksandrovit, shef i OBRM-autonomiste, dhënë në Vjenë, në dhjetor të vitit 1923. Ai, në atë deklaratë, marrëdhëniet e OBRM-autonomiste me Komitetin Mbrojtja Kombëtare e Kosovës i vlerësonte si: „marrëdhënie më miqësore, të përforuara me Marrëveshjen për mbështetje të ndërsjellë. **Ajo tani në asgjë nuk po shprehet**, por pas organizimit edhe të dy qarqeve (revolucionare të OBRM-^{H.P.}) të paorganizuar të Tetovës dhe të Gostivarit do të vëmë lidhje dhe unitetin do ta jetësojmë në vepër.”²¹

Mirëpo, për rrjedhojë të zhvillimeve të brendshme politike në Shqipëri në vitin 1924²²), si dhe të turbulencave të brendëshme në vetë OBRM-autonomiste, pas vrasjes së Todor Aleksandrovit, po në vitin 1924, viti 1925 shënon dhe fundin e një episodi të veprimit si të Komitetit Mbrojtja Kombëtare e Kosovës ashtu dhe të OBRM-autonomiste, si të

na-dokumente..., dok. nr. 104-109, fq. 147-151; Desanka Todorovi}, Jugoslavija i balkanske dr`ave..., 220-221; Italijanski diplomatski dokumenti za Makedonija..., dok. nr. 107-fq. 271-273, dok. nr. 121-fq. 292-293 dhe dok. nr. 122-fq. 294-295.

21. Vlado Popovski, Lenina @ila, Makedonskoto pra{aëe vo dokument-ite na Kominternata., (Istoriski fakultet pri Moskovskiot dr`aven univerzite „M. V. Lomonov“, Ruski centar za ~uvaëe i prou~uvaëe na dokumentite od najnovata istorija), Tom I, Del 1, 1923-1925 g., Skopje, 1999, dok. nr. 22-fq. 245 dhe 247.

22. Gjërësisht shih për këtë: Arben Puto, Demokracia e rrethuar, Tiranë 1990, fq. 201-251; Halim Purellku, Lëvizja kaçake në Maqedoninë Perëndimore dhe roli i Kalosh Danit-Zajazit (1919-1927), „Gjurmime albanologjike“, Seria e shkencave historike, 21-1991, Prishtinë, 1993, fq. 149-150.

tillë.²³ Kështu që edhe Marrëveshja e vitit 1921 midis komiteteve shqiptare dhe atyre bullgare mbeti vetëm në letër.

Shkup, 14.07.2004

Këtu shkruaj për një punë që kam bërë për të parën herë në jetën time. Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921". Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921". Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921". Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921".

Në libër shprehet mendimi se Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921. Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921". Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921". Është një libër i titulluar "Shqipëria dhe Ballkani 1912-1921".

23. Zoran Todorovski, VMRO 1924-1928..., fq.57.

